

ΑΚΡΟΠΟΛΗ – ΟΧΥΡΩΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για την οχύρωση της αρχαίας πόλης δεν υπάρχουν επαρκή δημοσιευμένα στοιχεία, παρά μόνο αποσπασματικές πληροφορίες, που αφορούν σε τμήματα της οχύρωσης, που εντοπίστηκαν στην περιοχή της Ακρόπολης και στο τείχος της αρχαίας πόλης.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Η περίμετρος των τειχών στις κορυφογραμμές, νότια από το ανάκτορο είναι γνωστή από το τοπογραφικό σχέδιο του Leon Heuzey, που συνοδεύει το έργο του L. Heuzey – H. Daumet, *Mission archaéologique de Macédoine* (1876). Σε πολλά σημεία τα λείψανα των τειχών διακρίνονται σήμερα κάτω από την πυκνή βλάστηση των χαμηλών θάμνων, που καλύπτει όλη τη βουνοσειρά. Το 1980 ο καθηγητής Μανόλης Ανδρόνικος άρχισε την έρευνα της οχύρωσης της πόλης και από το 1981 ανέθεσε την ευθύνη του τομέα στον κ. Παναγιώτη Φάκλαρη, καθηγητή κλασικής αρχαιολογίας του ΑΠΘ. Οι έρευνες, που ακολούθησαν διεξήχθησαν υπό την αιγίδα της Αρχαιολογικής Εταιρείας.

ΕΙΔΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Ακρόπολη

Η ακρόπολη βρίσκεται στη ΝΝΔ κορυφή του αντερείσματος που υψώνεται νότια από το ανάκτορο (Φωτ. 1). Ο περίβολος των τειχών της ακρόπολης ακολουθεί το φρύδι της κορυφής σχηματίζοντας ένα νοητό τρίγωνο. Το οικοδομικό υλικό και ο τρόπος δόμησης είναι παρόμοιος με εκείνον που χητισμοποιήθηκε για τα τείχη της πόλης. Ο περίβολος ενισχυόταν με πύργους από τους οποίους έχει επισημανθεί και έχει ερευνηθεί ένας τετράγωνος στο βόρειο άκρο της δυτικής πλευράς. Ένας δεύτερος πρέπει να βρισκόταν στη ΝΑ γωνία της ακρόπολης, ενώ ένας τρίτος υψωνόταν στο νότιο άκρο, όπου βρίσκεται η κορυφή του αντερείσματος.

Μια πύλη ανοίγματος 3μ. (Φωτ. 2–6), η οποία βρίσκεται στο μέσο της βόρειας πλευράς του περιβόλου συνέδεε τον οικισμό με την ακρόπολη με τη βοήθεια ενός διαδρόμου μήκους 7 μ. Στο βόρειο άκρο της δυτικής πλευράς της ακρόπολης ερευνήθηκε πύργος, που είχε δύο οικοδομικές φάσεις (Φωτ. 7 – 8).

Μπροστά από τη ΝΝΑ πλευρά του περιβόλου σώζονται λείψανα τοίχου, σε μήκος 34μ., τα οποία ανήκουν σε προτείχισμα, που ενίσχυε την αμυντική ικανότητα της ακρόπολης στο σημείο αυτό. Η ακρόπολη υδρευόταν από τις πηγές, που βρίσκονταν νότια, στη θέση Άγιος Νικόλαος. Ένα υδραγωγείο με πήλινους σωλήνες οδηγούσε το νερό στην ακρόπολη και στη συνέχεια ακολουθώντας την εσωτερική πλευρά του τείχους κατευθυνόταν χαμηλότερα στον οικισμό.

Σε ερευνητικές τομές, που έγιναν μέσα στο χώρο της ακρόπολης βρέθηκε κεραμική και άλλα ευρήματα, τα οποία χρονολογούνται στα τέλη του 4ου και στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. (Φωτ. 9–17) Στο εσωτερικό της ακρόπολης δεν έχουν επισημανθεί αρχιτεκτονικά λείψανα με στρατιωτικό προορισμό. Η στρατιωτική παρουσία στην ακρόπολη είναι φανερή από τα κατάλοιπα όπλων. Συγκεκριμένα βρέθηκαν δύο παραγναθίδες από χάλκινα κράνη και 45 αιχμές βελών για τόξα και καταπέλτες. Εκτός από δύο αιχμές, οι οποίες είναι χάλκινες, οι υπόλοιπες είναι σιδερένιες διαφόρων τύπων. Βρέθηκαν επίσης σιδερένιες αιχμές ακοντίων και δοράτων, εγχειρίδια και προσαρτήματα υποσκευών.

Τα παλαιότερα κινητά ευρήματα είναι μερικά λίθινα εργαλεία της χαλκολιθικής εποχής και ένας αιγυπτιακός σκαραβαίος από φαγεντιανή.

χρονολογείται γύρω στα 1200 π.Χ. και απεικονίζει το θεό ΦΘΑ, ο οποίος ταυτίζεται με τον Ήφαιστο. Τα λίθινα εργαλεία δεν είναι βέβαιο εάν μεταφέρθηκαν από αλλού είναι όμως βέβαιο ότι ξαναχρησιμοποιήθηκαν στους ελληνιστικούς χρόνους.

Θραύσματα κεραμίδων, άβαφα όστρακα από αγγεία καθημερινής χρήσης, όστρακα από αώτους σκύφους, από πινάκια και από αγγεία ρυθμού «Δυτικής Κλιτύος». Τα σημαντικότερα όμως ευρήματα της ακρόπολης είναι μερικά θραύσματα από πήλινες μήτρες για την κατασκευή ανάγλυφων αγγείων, μια πήλινη σφραγίδα για πώματα πυξίδων, κομμάτια κατεργασμένου μολύβδου και οξειδωμένα υπολείμματα μεταλλεύματος απο καμίνευση σιδήρου. Τα παραπάνω στοιχεία δείχνουν ότι στην ακρόπολη λειτουργούσαν εργαστήρια κεραμικής και μεταλλοτεχνίας.

Μετά τα μέσα του 2ου αι. π.Χ. άλλαξε η χρήση του χώρου της ακρόπολης. Από τα ευρήματα των κτισμάτων προκύπτει ότι οι χώροι ανήκαν ή σε κατοικίες ή σε εργαστήρια. Ο χώρος της ακρόπολης έπαψε να κατοικείται στον 1ο αι. μ.Χ. Όμως δύο χάλκινα νομίσματα του 6ου αι. μ.Χ. και θραύσματα αγγείων μεταβυζαντινής περιόδου δείχνουν ότι κατοικείται σποραδικά, προφανώς από κτηνοτρόφους έως τις μέρες μας.

Οχυρωματικός Περίβολος

Μέχρι τώρα έχει επισημανθεί και ανασκαφεί ένα μέρος από τον οχυρωματικό περίβολο της πόλης. Η πορεία του τείχους καταγράφεται ως εξής: αμέσως δυτικά του ανακτόρου (**Φωτ. 1–5**) και πάνω από το ποτάμι ανηφορίζει το δυτικό σκέλος του τείχους και φτάνει στην κορυφή του πρώτου υψώματος της πόλης εκεί, όπου σχηματίζεται η τριγωνική σε σχήμα περιοχή της ακρόπολης. Στη συνέχεια το τείχος ακολουθώντας την κλίση του εδάφους και την πορεία ενός μεγάλου χειμάρρου με το ανατολικό τμήμα του κατηφορίζει στην πεδιάδα περιγράφοντας την έκταση της μεγάλης αρχαίας πόλης. Άγνωστο παραμένει ακόμη το βόρειο σκέλος του τείχους, το οποίο υποθέτουν οι ανασκαφείς ότι θα περνούσε στο ύψος των μακεδονικών τάφων με τους θρόνους. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ολόκληρη η έκταση, η οποία βρίσκεται βόρεια από το ανάκτορο καλλιεργείται με αποτέλεσμα την παντελή εξαφάνιση των λειψάνων του τείχους, ακόμη και αυτών, που ήταν ορατά κατά τον περασμένο αιώνα και είχαν σημειωθεί από τον Leon Heuzey.

Στην κατασκευή του τείχους διακρίνονται δύο είδη τοιχοποιΐας. Στο ένα χρησιμοποιήθηκαν ντόπιες πέτρες μετρίου μεγέθους, δουλεμένες στην ορατή τους επιφάνεια με πηλόχωμα ως συνδετικό υλικό. Στο άλλο είδος μεγάλοι δουλεμένοι πορώλιθοι. Στην ανωδομή του τείχους χρησιμοποιήθηκαν ωμές πλίνθοι, οι οποίες δεν διασώθηκαν. Το μέγιστο ύψος στο οποίο σώζονται τα λίθινα θεμέλια είναι 1.30μ. Το πάχος των τειχών δεν είναι παντού το ίδιο, αλλά κυμαίνεται από 2.20 έως 2.80 μ.

Έως τώρα έχουν επισημανθεί πέντε πύργοι: δύο στη δυτική πλευρά, δύο στη νότια και ένας στην ανατολική. Οι τέσσερις είναι ορθογώνιοι με μήκος μετώπου 5.80 μ. έως 6μ., ενώ ο πέμπτος, που βρίσκεται στην ανατολική πλευρά είναι ημικυκλικός και έχει διάμετρο 6.30 μ. Στο νότιο σκέλος του περιβόλου έχουν ερευνηθεί δύο πύλες, η μία στη θέση Παλιόπορτα, η οποία οδηγούσε στα Πιέρια και η άλλη δυτικότερα, που οδηγούσε στην ακρόπολη. Μια βοηθητική πύλη με άνοιγμα 1.75μ. υπάρχει στο δυτικό σκέλος του περιβόλου σχεδόν εφραπτόμενη με τον πύργο. Η περίμετρος του περιβόλου υπολογίζεται σε 2.500μ. περίπου.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα εύρημα, το οποίο εντοπίστηκε κατά τον καθαρισμό του βορείου σκέλους του τείχους της αρχαίας πόλης της Βεργίνας (Αγρός Γουτλίδη). Πρόκειται για ένα μικρό θραύσμα μιας πήλινης ενσφράγιστης κερμίδας, όπου στην επιφάνειά της σώζεται ένα ελλειψοειδές στο σχήμα του σφράγισμα με την

ανάγλυφη εικόνα της κεφαλής μια αίγας. Πανομοιότυπο σφράγισμα εντοπίστηκε σε κεραμίδα, που βρέθηκε στο χώρο του Μητρώου (Βλ. *αντίστοιχο λήμμα*).

Δεν υπάρχει σαφής και πλήρη εικόνα, ώστε να χρονολογηθούν με ασφάλεια τα τείχη των Αιγών. Σύμφωνα με την πρόσφατη ανασκαφική έρευνα που πραγματοποίησε η Αγγελική Κοτταρίδη, Έφορος Αρχαιοτήτων στη ΒΔ γωνία του τείχους προτείνει ως χρόνο ίδρυσης τους χρόνους του Φιλίππου Β΄ (360/359–336 π.Χ.). Αντίθετα ο Παναγιώτης Φάκλαρης, Καθηγητής Αρχαιολογίας ΑΠΘ προτείνει μία χρονολόγηση στα πρωϊμα ελληνιστικά χρόνια ή την περίοδο της βασιλείας του Κασσάνδρου (316–297 π.Χ.), βασιζόμενος σε συγκεκριμένα αρχιτεκτονικά στοιχεία, όπως η ύπαρξη ημικυκλικού πύργου (**Φωτ. 6**), - οι πύργοι αυτοί δεν δένονται με το τείχος - και ο τρόπος δόμησης. Ο Φάκλαρης θεωρεί επίσης ότι μια επισκευή των τειχών έγινε αργότερα, πιθανώς στα χρόνια της βασιλείας του Φιλίππου Ε΄ (222/221–179 π.Χ.). Σύμφωνα με την κ. Σ. Δρούγου, Καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας του ΑΠΘ οι χρονολογικές αυτές εκτιμήσεις έχουν γίνει σε διαφορετικά τμήματα του τείχους και συγχρόνως λείπει μια συνολική συνθετική έκθεση των δεδομένων της έρευνας.

Βέβαιο είναι ότι τα τείχη καταστράφηκαν στο α΄ μισό του 2ου αι. π.Χ., όπως μαρτυρούν τα λείψανα των οικοδομημάτων, που χτίστηκαν πάνω στο κατεστραμμένο τείχος.

ΣΥΝΟΨΗ

Δεν υπάρχει σαφής και πλήρη εικόνα για τα τείχη της πόλης των Αιγών. Τα τμήματα του οχυρωματικού περιβόλου, που αποκαλύφθηκαν είναι οικοδομημένα με ποικίλο οικοδομικό υλικό, όπως συμβαίνει στην όψιμη ελληνιστική περίοδο. Οι απόψεις των ερευνητών διαφέρουν ως προς την χρονολόγηση τους, καθώς η Αγγελική Κοτταρίδη προτείνει ως χρόνο ίδρυσης στους χρόνους της βασιλείας του Φιλίππου Β΄ (360/359–336 π.Χ.), ενώ ο Παναγιώτης Φάκλαρης προτείνει μια χρονολόγηση στα πρωϊμα ελληνιστικά χρόνια ή την περίοδο της βασιλείας του Κασσάνδρου (316–297 π.Χ.).

Αντίθετα, η έρευνα στην ακρόπολη της πόλης και τον περίβολό της παρέχει ασφαλέστερα στοιχεία. Η ακρόπολη χάνει τον αμυντικό της χαρακτήρα μετά την κατάλυση του μακεδονικού βασιλείου και ο χώρος καταλαμβάνεται από την εγκατάσταση εργαστηρίων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γενική

- Μ. Ανδρόνικος – Στ. Δρούγου – Χρ. Σαατσόγλου – Παλιαδέλη – Π. Φάκλαρης, Ανασκαφή Βεργίνας, *Εγνατία* 1, 1989, 356–357, πίν. 483–493.
- Π. Φάκλαρης, Πήλινες μήτρες, σφραγίδες και ανάγλυφα αγγεία από τη Βεργίνα, *ΑΔ* 38, 1983 (1990), Μελέτες, 211 – 238, Σχεδ. 1 – 33, Πίν. 85 – 94.
- Π. Φάκλαρης, Ο οχυρωματικός περίβολος και η ακρόπολη της Βεργίνας. Τα πρώτα ανασκαφικά δεδομένα, σε: *Αρχαία Μακεδονία 5, Ανακοινώσεις κατά το πέμπτο διεθνές συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 10 – 15 Οκτωβρίου 1989, Στη μνήμη του Μανόλη Ανδρόνικου*, Θεσσαλονίκη 1993, 391 – 403.

- Μ. Ανδρόνικος – Στ. Δρούγου – Χρ. Σαατσόγλου – Παλιαδέλη – Παν. Φάκλαρης, Ανασκαφή Βεργίνας 1990 – 1991, *Εγνατία* 3, 1991 – 1992 (1994), 242 – 243.
- Π. Φάκλαρης, Ανασκαφές στην ακρόπολη της Βεργίνας, *ΑΕΜΘ* 3, 1989, 37 – 44.
- Π. Φάκλαρης, Βεργίνα. Ανασκαφή ακρόπολης 1992, *ΑΕΜΘ* 6, 1992, 59 - 66
- Π. Φάκλαρης, Βεργίνα. Ανασκαφή ακρόπολης 1993, *ΑΕΜΘ* 7, 1993, 61 – 68.
- Π. Φάκλαρης, Βεργίνα. Ανασκαφή ακρόπολης 1994, *ΑΕΜΘ* 8, 1994, 119-124.
- Π. Φάκλαρης, Βεργίνα. Ο οχυρωματικός περίβολος και η ακρόπολη, *ΑΕΜΘ* 10Α, 1996, 69 – 78.
- Π. Φάκλαρης – Β. Σταματοπούλου, Βεργίνα. Ανασκαφή ακρόπολης 1997. Υφαντουργεία και βαφεία, *ΑΕΜΘ* 11, 1997, 121 – 128.
- Ι. Τουράτσογλου, *Μακεδονία. Ιστορία, Μνημεία, Μουσεία*, Αθήνα 1997.
- Ανασκαφή Βεργίνας. Χρονικά των ανασκαφών του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορία της Τέχνης. IV. Τείχη – Ακρόπολη, *Εγνατία* 1, 1989, 356 – 357
- Σ. Δρούγου, Βεργίνα 2001 – 2002, *Εγνατία* 7, 2003, 291–297.
- Σ. Δρούγου, Βεργίνα. Η πόλη των Αιγών. Συμβολή στην ερμηνεία των αρχαιολογικών ευρημάτων, *Εγνατία* 7, 2003, 129–163.
- Α. Κοτταρίδη, Η ανασκαφή της ΙΖ' ΕΠΚΑ στην πόλη και η νεκρόπολη των Αιγών το 2003 – 2004: νέα στοιχεία για τη βασιλική συστάδα της Ευρυδίκης και το τείχος της αρχαίας πόλης, *ΑΕΜΘ* 18, 2004, 527.
- Στ. Δρούγου, Βεργίνα – Η εικόνα του τέλους της πόλης των Αιγών: πρώτες σημειώσεις από μια νέα ανασκαφική απόπειρα, *Εγνατία* 13, 2009, 121 – 132.
- Π. Φάκλαρης – Β. Σταματοπούλου, Η αποκάλυψη της οχύρωσης στον αγρό Μπέλα, *ΑΕΜΘ* 24, 2010, 279 – 286.

Έρευνες Αρχαιολογικής Εταιρείας

- Μ. Ανδρόνικος, Ανασκαφή Βεργίνας, *ΠΑΕ* 137, 1981 Α, (1983), 55–61, πίν. 63–68.
- Μ. Ανδρόνικος, Ανασκαφή Βεργίνας 1982 – 1983, *ΠΑΕ* 139, 1983 Α (1986), 42 – 54, παρενθ. πίν. Β' και πίν. 57–69.
- Μ. Ανδρόνικος, Ανασκαφή Βεργίνας, *ΠΑΕ* 1984 Α, 66–70, πίν. 75–76.
- Μ. Ανδρόνικος – Στ. Δρούγου – Χρ. Σαατσόγλου – Παλιαδέλη – Π. Φάκλαρης, Ανασκαφή Βεργίνας, *ΠΑΕ* 1985, 55–68, πίν. 13–18.

- Μ. Ανδρόνικου – Στ. Δρούγου – Χρ. Σαατσόγλου–Παλιαδέλλη – Παν. Φάκλαρη –Άγγ. Κοταρίδου – Μπ. Τσιγαρίδα, Ανασκαφή Βεργίνας, *ΠΑΕ* 142 1987 (1991), 126–148.
- Μ. Ανδρόνικος – Στ. Δρούγου – Παν. Φάκλαρης – Χρ. Σαατσόγλου-Παλιαδέλλη – Άγγ. Κοτταρίδη – Μπ. Τσιγαρίδα, Ανασκαφή Βεργίνας, *ΠΑΕ* 144, 1989 (1992), 185–198, πίν. 126–136.
- Μ. Ανδρόνικος – Στ. Δρούγου – Παν. Φάκλαρη – Χρ. Σαατσόγλου – Παλιαδέλλη – Αγγελική Κοτταρίδου, Ανασκαφή Βεργίνας, *ΠΑΕ* 145, 1990 (1993), 170 – 184.
- Μ. Ανδρόνικος – Στ. Δρούγου – Παν. Φάκλαρη – Χρ. Σαατσόγλου – Παλιαδέλλη – Αγγελική Κοτταρίδου, Ανασκαφή Βεργίνας, *ΠΑΕ* 146, 1991 (1994), 182 – 192, πίν. 112 – 118.

Έρευνες Αρχαιολογικής Εταιρείας

Έργον 1981, 24 – 28.

Έργον 1983, 28 – 32.

Έργον 1984, 28 – 33.

Έργον 1985, 18 – 24.

Έργον 1987, 61 – 63.

Έργον 1989, 67 – 73.

Έργον 1991, 62 – 70.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

ΑΚΡΟΠΟΛΗ

Φωτ. 1: Ακρόπολη. Γενική άποψη του τείχους από ΝΔ (*ΠΑΕ* 1981, πίν. 63)

Φωτ. 2: Βεργίνα. Ο διάδρομος από την Πύλη II προς το εσωτερικό της ακρόπολης (*Έργον* 1983, εικ. 32)

Φωτ. 3: Η πύλη της ακρόπολης από Β. (*ΠΑΕ* 1983, 58α).

Φωτ. 4: Τμήμα του ανατολικού τοίχου της πύλης της ακρόπολης (*ΠΑΕ* 1983, 58β).

Φωτ. 5: Βεργίνα. Εσωτερική όψη του τείχους (*Έργον* 1989, 68, εικ. 64 & *ΠΑΕ* 1989, πίν. 127)

Φωτ. 6: Βεργίνα. Θραύσμα απο ανθεμωτό ακροκέραμο (*Έργον* 1984, 30, εικ. 35)

Φωτ. 7: Βεργίνα. Πύργος στη δυτική πλευρά της ακρόπολης (*Έργον* 1983, εικ. 33)

Φωτ. 8: Βεργίνα. Μαρμάρινο μέλος με ανάγλυφη διακόσμηση (*Έργον* 1983, εικ. 34)

Φωτ. 9: Βεργίνα. Πήλινο ειδώλιο ταύρου (*Έργον* 1984, 31, εικ. 36)

Φωτ. 10: Βεργίνα. Ακρόπολη, κάνθαρος (*Έργον* 1985, 20, εικ. 18)

Φωτ. 11: Ακρόπολη. Ο βόθρος (*ΠΑΕ* 1985, πίν. 17α)

Φωτ. 12: Ακρόπολη. Η τομή Τ. 85.1 από Ν (*ΠΑΕ* 1985, πίν. 17β)

Φωτ. 13: Θραύσμα από κέραμο στρωτήρα (*ΠΑΕ* 1985, πίν. 18α)

Φωτ. 14: Μολύβδινες αγνύθες (*ΠΑΕ* 1985, πίν. 18β)

Φωτ. 15: Ακρόπολη. Πήλινος λουτήρας (*ΠΑΕ* 1990, πίν. 116α)

Φωτ. 16: Ακρόπολη. Πήλινος λύχνος (*ΠΑΕ* 1989, πίν. 128α)

Φωτ. 17: Ακρόπολη. Σφενδόνη δακτυλίου (*ΠΑΕ* 1989, πίν. 128β)

ΟΧΥΡΩΜΑΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ

Φωτ. 1: Γενική άποψη του τείχους από την Ακρόπολη και Λεπτομέρεια του τείχους κοντά στην Παλιόπορτα (*ΠΑΕ* 1983, 57α–β).

Φωτ. 2: Βεργίνα. Τμήμα του τείχους νοτίως του ανακτόρου (*Εργον* 1981, εικ. 34 & *ΠΑΕ* 1981, πίν. 64α)

Φωτ. 3: Βεργίνα. Η εξωτερική πλευρά του τείχους και του πύργου απο Β. (*Εργον* 1987, 62, εικ. 59 & *ΠΑΕ* 1987, πίν. 99α).

Φωτ. 4: Βεργίνα. Η εξωτερική πλευρά του τείχους από Ν. (*Εργον* 1987, 62, εικ. 60 & *ΠΑΕ* 1987, πίν. 99β).

Φωτ. 5: Τείχη. Γενική άποψη του τείχους απο Ν. (*Εργον* 1991, εικ. 109 & *ΠΑΕ* 1991, πίν. 117α).

Φωτ. 6: Τείχη. Ο ημικυκλικός πύργος απο Α. (*Εργον* 1991, εικ. 110 & *ΠΑΕ* 1991, πίν. 117β).

Ευαγγελία Γεωργίου